

Euroopa Inimõiguste Kohus vaksineerimise kohustuslikkusest *Vavříčka jt vs. Tšehhi Vabariik* näitel

Nr 9

19.05.2021

Euroopa Inimõiguste Kohtu (EIK) suurkoda tegi käesoleva aasta 8. aprillil otsuse kohtuasjas *Vavříčka jt vs. Tšehhi Vabariik*, mille keskmes oli küsimus laste vaksineerimise kohustuslikkusest.¹ Kohtu suurkoda leidis ülekaalukalt (16:1) Tšehhi valitsuse kasuks, et Tšehhi ei ole rikkunud inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artiklit 8 (õigus era- ja perekonnaelu austamisele)², kui kohustab vanemaid oma lapsi vaksineerima.³ Tegemist on esimese kaasusega, kus EIK analüüsis põhjalikult laste kohustuslikku vaksineerimist ja selle kohustuse eiramise tagajärgi.⁴

Kaasuse asjaolud ja riigisisene õigus

Erinevalt Eestist on Tšehhi Vabariigis laste vaksineerimine teatud haiguste vastu kohustuslik. Tšehhi rahvatervise kaitse seadusest tuleneb üldine laste vaksineerimise kohustus. Kohustus hõlmab laste vaksineerimist kümne haiguse vastu.⁵ Laste sundvaksineerimist ei toimu, ent keeldumise eest on võimalik lapsevanemaid kuni 400 euro ulatuses trahvida. Niisamuti võtavad sõimed ja lasteaiad vastu ainult vaksineeritud lapsi või neid, kes on saanud immuunsuse muul moel või keda pole võimalik vaksineerida meditsiinilistel põhjustel. Üks kaebajatest keeldus oma laste vaksineerimisest ning sai selle eest ligikaudu 110 eurot trahvi. Teised kaebajad olid nn lapskaebajad, keda omal ajal lasteaeda ei lubatud või nad olid sunnitud sealt lahkuma, sest vanemad keeldusid nende vaksineerimisest. Riigisisestest kohtutest kaebajad õigust ei saanud ning kaasus jõudis lõpuks inimõiguste kohtusse.

Euroopa Inimõiguste Kohtu põhjendused

Kõigepealt kordas EIK oma varasemat seisukohta, et sundvaksineerimine on inimese tahte vastane meditsiiniline sekkumine ja riivab eraelu puutumatus, mis on konventsiooni artikli 8 kaitsega hõlmatud. Kuigi selles asjas polnud tegemist sundvaksineerimise kohustusega, oli EIK-i hinnangul sekkumine olemas, sest selle täitmata jätmine tõi kaasa faktilised tagajärjed.⁶ EIK hindas Tšehhis kehtiva vaksineerimiskohustuse seaduslikku alust, eesmärki ja proportsionaalsust.⁷ Teisisõnu analüüsis kohus riive vajalikkuse osas demokraatlikus ühiskonnas riigi kaalutlusõiguse ulatust, tungivat sotsiaalset vajadust, riigi põhjenduste asjakohasust ja riive

¹ Esimene kaebus saabus EIK-i 2013, kokku oli asjas kuus kaebajat. Liidetud asja nr 47621/13, kohtuotsus kättesaadav: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-209039>.

² Artikkel 8 sätestab, et igapäev on õigus sellele, et austataks tema era- ja perekonnaelu ja kodu ning sõnumite saladust. Ametivõimud ei sekku selle õiguse kasutamisse muidu, kui kooskõlas seadusega ja kui see on demokraatlikus ühiskonnas vajalik riigi julgeoleku, ühiskondliku turvalisuse või riigi majandusliku heaolu huvides, korratuse või kuriteo ärahoidmiseks, tervise või kõlbluse või kaasinimeste õiguste ja vabaduste kaitseks.

³ Täpsemalt kaasuse asjaoludest vt Q&A on the case of *Vavříčka and Others v. the Czech Republic*: https://echr.coe.int/Documents/Press_Q_A_Vavricka_Others_ENG.pdf.

⁴ J. Laffranque. Kas inimõiguste kohtu otsus sillutab teed vaksineerimiskohustusele? Postimees, 15.04.2021.

⁵ Need haigused on: difteeria, teetanus, läkakõha, lastehalvatus, B-hepatiit, leetrid, mumps, punetised ja *haemophilus influenzae* b-tüüpi nakkus; lisaks teatud juhtudel pneumokokknakkus.

⁶ *Vavříčka jt vs. Tšehhi Vabariik*, p 263.

⁷ Vt kohtuotsuse kohta tehtud kriitikat: Z. Vikarská. Is Compulsory Vaccination Compulsory? *VerfBlog*, 12.04.2021. <https://verfassungsblog.de/is-compulsory-vaccination-compulsory/>.

proportsionaalsust.⁸ EIK ei vaidlustanud vaksineerimiskohustuse seaduslikkust ning nõustus, et selline seaduslik eesmärk teenib tervise kaitset.⁹ Haiguste vastu vaksineerimine kaitseb nii neid, kes saavad vaktsiini kui ka neid, keda mõjuval põhjusel ei ole võimalik vaksineerida ja on seetõttu haavatavamas olukorras.¹⁰ Seetõttu on oluline saavutada ühiskonnas vaksineerituse võimalikult suur tase.¹¹ EIK tõi eraldi välja sotsiaalse solidaarsuse tähtsuse, mille eesmärk on kõikide ühiskonnagruppide tervise kaitse. Kohus toonitas, et laiapõhjaline vaksineeritus ühiskonnas on väga oluline neile, kes saavad ainult tugineda ühiskonna karjaimmuunsusele.¹² See tähendab, et igäihe vaksineerimine toimub mitte vaid tema enda, vaid ka kogu ühiskonna huve silmas pidades.¹³

EIK nentis, et Euroopa riigid on seisukohal, et vaksineerimine on üks (kulu)tõhusamaid meetmeid raskete haigustega võitlemisel. Erinevate riikide praktikat hinnates mõõnis EIK, et üldine suund on pigem kohustusliku vaksineerimise suunas, sest vabatahtlike vaksineerimiste arv on vähenemas. Tungiva sotsiaalse vajaduse osas toonitas kohus, et konventsioon ja teised olulised rahvusvahelised õigusaktid näevad ette riikide positiivse kohustuse kaitsta oma elanikkonna elu ja tervist.¹⁴ On oluline, et lapsed oleksid haiguste osas immuunsed võimalikult varasest vanusest alates.¹⁵ EIK rõhutas, et pelgalt soovitusliku vaksineerimispoliitika korral oleks riikidel oma elanikkonna elu ja tervist keeruline kaitsta, eriti võttes arvesse vabatahtliku vaksineerimise osakaalu vähenemist.¹⁶

Kohus peatus põgusalt ka vaktsiinide ohutuse teemal. Kohus toetus valitsuse esitatud asjakohastele ja piisavatele põhjendustele ning nõustus, et kõne all olevad vaktsiinid on mõeldud kasutamiseks arstiteadusele hästi teadaolevate haiguste vastu.¹⁷ Teadusringkonnad on hinnanud need vaktsiinid tõhusaks ja turvaliseks.¹⁸ Kohus mõõnis, et kuigi vaktsiinidel võivad esineda rasked kõrvalmõjud, esineb neid siiski väga harva. Kõrvalmõjude vältimiseks tuleb igal üksikjuhul kontrollida, et isikul puuduvad vastunäidustused, oluline on jälgida isiku seisundit pärast vaksineerimist jne. Kohtu hinnangul on Tšehhis vastavad ettevaatusabinõud kasutusel. Näiteks tuleneb ravimiseadusest, et vaktsiinid tuleb registreerida vastavas riiklikus asutuses ning kõigil asjaomastel tervishoiutöötajatel on erikohustus teatada tõsiste või ootamatute kõrvaltoimete kahtlusest. Asjaomased riiklikud institutsioonid kontrollivad pidevalt kasutatavate vaktsiinide ohutust.¹⁹ EIK nentis, et Tšehhi vaksineerimispoliitika lähtub kaalukatest rahvatervise huvidest, mida laste vaksineerimine aitab tagada. Hoolimata sellest, et kohustuslik vaksineerimine ei ole ainus viis rahvatervist kaitsta, on riik ise kõige paremas positsioonis seda aspekti hindama. Riik ise teab oma ressursikasutust ja vajadusi kõige paremini.²⁰ EIK rõhutas ka laste parimate huvide tagamise kohustust. Vaksineerimise eesmärk on tagada iga lapse kaitse raskete haiguste vastu. EIK leidis, et Tšehhi vaksineerimispoliitika lähtub neist kaalutlustest ja on piisavalt põhjendatud. Kohtu hinnangul on laste vaksineerimine kooskõlas laste parimate huvidega.²¹

Vaksineerimise tõhususe osas rõhutas kohus, et vaksineerimine mängib võtmetähtsust elanikkonna kaitsmisel selliste haiguste eest, millel võib olla tõsine mõju inimese tervisele. Niisamuti tuleb arvestada, et haiguspuhangud võivad häirida ühiskonna toimimist tervikuna.²²

⁸ p 281–289.

⁹ p 266–271.

¹⁰ p 272.

¹¹ p 277, 285.

¹² p 279, 306.

¹³ p 279.

¹⁴ p 282.

¹⁵ p 279, 306.

¹⁶ p 283.

¹⁷ p 158.

¹⁸ p 291.

¹⁹ p 301.

²⁰ p 274.

²¹ p 289.

²² p 300.

Samuti leidis EIK, et Tšehhi vaktsineerimispoliitika oli proportsionaalne lähtudes, et kohustuslik vaktsineerimine kehtib ainult konkreetsete haiguse osas. Ka on vastunäidustuste esinemisel laps vaktsineerimisest vabastatud.²³ Seega laste vaktsineerimiskohustus ei ole absoluutne. Seadus võimaldab teha erandeid võttes arvesse lapse terviseseisundit kui ka teisi individuaalseid asjaolusid.²⁴ Trahvi pidas EIK kergeks meetmeks, kuna seda sai määrata ainult ühekordselt. Lasteaeda mittelubamise põhjuseks oli aga teiste laste kaitse, mis ei ole oma olemuselt karistusmeede, vaid seda tuleb käsitleda ennekõike kaitsemeetmena. Kohus mõõnis, et laste eemalejäämine lasteaiast võttis osaliselt neilt võimaluse sotsiaalseks arenguks pedagoogilises keskkonnas, ent selline meede oli ajutise iseloomuga.²⁵ Lisaks saab kohtu hinnangul lasteaeda mittepääsemist vaadelda kui tagajärge, mis on tingitud vanemate endi teadlikust valikust. Küll aga on vaktsineerimata lapsed seotud koolikohustusega. Koolilaste puhul nende mittevaktsineerimisega negatiivseid tagajärgi ei kaasne ning õppetööst neid kõrvale ei jäeta.²⁶ Lisaks on kohtu arvates Tšehhi õigussüsteem läbipaistev, kaebajatel on nende suhtes tehtud otsuseid riigisiselt võimalik vaidlustada ning vaktsineerimisest põhjustatud vigastuste eest on võimalik saada hüvitist.²⁷

Kokkuvõte

Kohtu arvates on Tšehhi valitsus rakendanud vaktsineerimispoliitikat paindlikult lähtudes epidemioloogiliset olukorrast ja meditsiini arengutasemest. Kohus jättis riigile ulatusliku kaalutusruumi laste kohustusliku vaktsineerimise vajaduse hindamisel. EIK-i hinnangul on laste kohustuslik vaktsineerimine demokraatlikus ühiskonnas vajalik ning kooskõlas laste parimatega huvidega. Eelnevat kokkuvõttes asus EIK seisukohale, et Tšehhi Vabariigi tegevus oli kooskõlas Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooniga. Kuigi *Vavříčka* otsuses kohus suurtest üldistustest hoidus, ei saa välistada ka lahendi mõju koroonaviiruse vastasele vaktsineerimisele. Hoolimata sellest, et lahendis käsitletakse arstiteadusele hästi teadaolevate haiguste ennetamist, võib siiski silmas pidada EIK-i hoiakut, et vaktsineerimine on üks edukamaid ja kulutõhusamaid tervisealaseid viise haiguste ennetamisel. Niisamuti kumab kohtuotsusest läbi sotsiaalse solidaarsuse põhimõtte tähtsus. Lisaks üksikisiku tervise kaitsele on vaktsineerimine vajalik ka ühiskonna huvides tervikuna.

Triinu Põdramägi

nõunik

triinu.podramagi@riigikogu.ee

Kasutatud allikad

- Euroopa Inimõiguste Kohtu 8. aprilli 2021. aasta otsus kohtuasjas *Vavříčka jt vs. Tšehhi Vabariik*. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-209039>.
- Q&A on the case of *Vavříčka and Others v. the Czech Republic*. Arvutivõrgus kättesaadav: https://echr.coe.int/Documents/Press_Q_A_Vavricka_Others_ENG.pdf.
- J. Laffranque. Kas inimõiguste kohtu otsus sillutab teed vaktsineerimiskohustusele? Postimees, 15.04.2021.
- Z. Vikarská. Is Compulsory Vaccination Compulsory? *VerfBlog*, 2021/4/12. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://verfassungsblog.de/is-compulsory-vaccination-compulsory>.

Õigus- ja analüüsi osakond on Riigikogu struktuuriüksus, mis nõustab parlamendiliikmeid ja nende heaks töötavaid ametnikke. Käesolev teemaleht on koostatud osakonna algatusel. Autorid on valmis arutlema töö sisu üle ja kommentaarid on teretulnud.

²³ p 292.

²⁴ p 243, 292.

²⁵ p 306–307.

²⁶ p 293–294.

²⁷ p 302.